

Laudáció

Éber Márk Áron A csepp című könyvének Erdei-díjához

Amikor Éber Márk Áron közelmúltban megjelent kötetében a „szociológiai képzelőerő” fejlesztésére szólít fel, a szociológiai közbeszéd olyan centrális pozíciójának újraélesztését is célozza, amilyen a hetvenes-nyolcvanas években jellemezte a közéleti diskurzuson belül. A korabeli népszerűséghez sokban hozzájárult az uralkodó ideológiai kánontól, a tankönyvi formulákba merevített marxizmustól eltávolodó, más gondolati rendszerek felé is nyitott valóság közeli szemléletmód. Amíg a megújulást szomjazó szellemi közhangulat az idő tájt kedvező hangulati háttérrel nyújtott a kritikai attitűd érvényesítéséhez, Éber Márk ma inkább a nagyobb ellenállás irányába indult el, amikor a marxi fogalmi apparátushoz, az osztályelemzés szemléleti kereteihez nyúlt vissza a társadalmi igazságtalanságok, a hátrányos helyzetek, megélt sérelmek gyökereinek feltárásakor. A hazai társadalomkutatásban, ha nem is egyedülálló, ma csak szűk körben eleven ez a gondolati platform. A társadalmi problémák magyarázatára szolgáló elméleti modellek nemzetközi mezőnyében már jelentősebb pozíciókat mondhat magáénak. Hosszabb hullámvölgy után az elmúlt évtizedekben kibontakozott pénzügyi-gazdasági válságjelenségek és társadalmi megrázkódtatások nyomán e szellemi áramlatok újabb fellendülése jelent meg. Nem kétséges, hogy a marxi megközelítés számos eleme implicit módon vagy kifejezettebben jelen van a mai szociológusok, a hazai kutatók zömének a látásmódjában is. Korántsem mindegy, hogy ez a hagyomány miként, milyen hangsúlyokkal él tovább – nem utolsó sorban ezért is üdvözlendő esemény egy ilyen orientációjú munka megjelenése a fiatal szociológus generáció egyik legjelesebb képviselője részéről.

A marxi elméleti hagyomány folytatására több út kínálkozik, még ha ezek nem is válnak el egymástól éles határvonalakkal. Éber Márk úgy áll ki egy dinamikus relacionista felfogás, szellemes kifejezésével az „ismeretelméleti éberség” jegyében az eredeti marxi platform mellett, hogy közben az attól több-kevesebb élességgel megkülönböztethető irányzatokból is jelentősen merít. Így mindenekelőtt a világrendszer-elméletből, és annak is még viszonylag korai (főként Wallerstein munkásságán alapuló) változatából, amelynek érzelmi intenzitása a gyarmati felszabadulás és a neokolonializmus elleni fellépés támogatásából táplálkozott a múlt század második felének első évtizedeiben. Ehhez a gondolatkörhöz kapcsolódik az a két meghatározó dichotómia, a tőke-munka viszony és a centrum-periféria pozíció, amelyek keresztezésével Éber Márk egy újszerű osztályszerkezet tipológiát vázol fel. Egy következő lépésben a tipológiát a centrum-periféria dichotómia tengelyén egy újabb megkülönböztetés, a globális osztályhelyezeten belüli külső-külföldi és belső-belföldi, majd az előbbi szempontból is egy nyugati/keleti tőke/munka megkülönböztetés bevezetésével árnyalja, ezzel már egy hármas séma irányában. E modellek részletesebb kibontása és empirikus tesztelése jelentős kihívás további kutatások számára, konceptuális szempontból azonban máris megvan a maguk heurisztikus értéke. Ha közvetlen ellenőrzésüket tekintve egyelőre csak szórványos is a tapasztalati támpont, a mai magyar társadalom szerkezetének alakulására vonatkozóan más kiindulópontokból, közelmúltbeli kutatásokból már bővebben áll rendelkezésre. Ezek összegző áttekintése a könyvnek a szélesebb olvasóközönség szempontjából is nagy érdeklődésre számot tartó fejezetei közé tartozik. Ferge és Kolosi megállapításaitól Róbert

Péter és Huszár Ákos idevágó eredményeiig egészében egybehangzó, ami a közbülső (foglalkozási, státus, fogyasztási) helyzetek hosszabb távú gyengülését illeti az elmúlt évtizedekben. További elemzésekre szólítanak fel azok a kötetben részletezett komparatív tapasztalatok, hazai és külföldi kutatási eredmények is, amelyek az egyenlőtlenség átörökítésének, a szociokulturális zártság nemzetközi viszonylatban kiugró hazai értékeit jelzik.

Éber Márk könyve jelentős lépés ezeknek az új kérdésfeltevéseknek az irányában. Meghaladva a paradigma és társadalmi probléma-orientáció elméleti kontrasztját, a társadalmi struktúra egy kontúros kutatási programját vázolja egyszerre tanulságos és gondolatébresztő módon. Csak remélhetjük, hogy komoly vitákat fog ébreszteni nem csak a struktúra és rétegződés szűkebb területén, de a társadalomkutatás szélesebb mezőnyében is. A kritikai megvitatások bizonyára fontos elemekkel járulhatnak majd hozzá a kifejtett elgondolások finomításához és empirikus elmélyítéséhez.

Budapest, 2021. október 21.

Tardos Róbert